

1930'lu Yıllar Türkiye'sinde Çanakkale Savaşları'nı Anma Etkinlikleri ve Halkevlerinin Rolü

Tayfun ULAŞ*

Öz

Çanakkale Savaşları, Türk halkı için mücadelenin ve zor bir dönemde yeniden varoluşun simgesidir. Çanakkale'de kazanılan zafer evrensel mahiyettedir. Müteakiben Milli Mücadele dönemine de büyük etkisi söz konusudur.

Bu çalışmada 1930'lu yıllarda, Çanakkale Savaşları'nı anma etkinliklerinin nasıl bir süreç içerisinde geliştiği ve yurt genelinde halkın bu etkinliklere katılımının bilhassa Halkevleri kanadı ile ne şekilde olduğu üzerinde durulacaktır. Gerek basında yer alan etkinlikler, gerekse dönemin diğer yayınları ele alınarak bahsi geçen yıllarda gerçekleştirilen "Çanakkale Savaşları'nı anma etkinlikleri" irdelenmeye gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Savaşları Anma Etkinlikleri, 1930'lu Yıllar, Halkevleri

Commemoration of the Gallipoli Campaign in Turkey 1930s and Community Houses

Abstract

Gallipoli Campaign is a symbol of challenge and rebirth for Turkish people. Victory of Gallipoli had also worldwide effect. Afterwards, it had a major influence on Turkish Independence War.

In this study the context in which the commemoration of the Gallipoli Campaign had develop in 1930s and the way people, especially host by Community

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, tayfunhis@yahoo.com

Houses, participated in these commemoration ceremonies will be mentioned. Either commemoration on press, or other publications in this period will be described.

Keywords: *Commemoration of the Gallipoli Campaign, 1930s, Community Houses*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun XVIII. yüzyıldan itibaren Avrupa'dan mecburî geri çekilişi, özellikle askeri alanda birçok olumsuzluk doğurmuştur. XX. yüzyıl başlarında Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları'nda alınan yenilgiler, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın birden fazla cephede mücadele etmesine sebebiyet vermiştir. Muharebeden mağlup ayrılan Osmanlı, çeşitli toprak kayıplarına maruz kalmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın cephelerinden biri olan Çanakkale cephesi, özellikle İngiliz Deniz Bakanı Winston Churchill'in ısrarı ile Osmanlı askeri kuvvetlerini etkisiz kılmak amacı ile planlanmıştır. Churchill'e göre, deniz gücüyle desteklenmiş askeri kuvvetler Gelibolu'yu ele geçirebilir ve Osmanlı Devleti kalbinden vurulabilirdi. Bu durumda müttefiklere Çanakkale Boğazı açılmış olur ve Marmara'ya giriş gerçekleştirilebilirdi. Böylece Türk ve Alman gemilerine büyük bir darbe indirilebilir, Osmanlı askeri birlikleri henüz çeşitli bölgelere yayılmadan saf dışı bırakılmış olabilirdi. Ayrıca Karadeniz'deki Rus donanması ile bağlantı kurulur ve bölgeye hâkim olunabilirdi. Bu bağlamda, Çanakkale Boğazı'nı hedef alan bir saldırı planının onaylanmasında Rusya faktörü önemli görülmektedir. Rusya'nın Kafkasya'da beliren Türk tehdidine karşı yardım isteğinde bulunduğunu İngiliz Harp Nazırı Lord Kitchener, Winston Churchill'e 2 Ocak 1915'te gönderdiği özel mektubunda şöyle yazmıştır: "Osmanlı askeri birliklerinin doğuya gitmesini engelleyecek bir askeri gösteri, ancak Dardanel'de yapılabilir". Böylece Kitchener, Çanakkale rotasını dönülmez hale getirmiştir.¹

Çanakkale üzerine kurulan plânlara rağmen, Türk milleti çetin bir mücadele vererek, büyük önder Mustafa Kemal ile nihaî hedefe başarıyla ulaşmıştır. 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders bu durumu şöyle ifade etmiştir: "Türklerin kararlılıkları, ya şehit ya gazi olmak inancı ve güveniyle ölümü hiçe saymaları, birkaç dakika sonra öleceklerini bile bile ölüme koşarcasına gitmeleri, icap ettiği veya emredildiği anda eri ve subayıyla en zor işe atılmaktan geri kalmamaları, savaşta dahî dürist ve vefalı olabilmeleri, öldürmek için var güçleriyle üstlerine gittikleri düşmana mütareke sırasında müşfik davranabilmeleri de savaşın kaderini değiştiren en önemli unsurlardandır."²

1 Murat Karataş, *Haritalarla Çanakkale Savaşları*, Nobel Yayınları, Ankara 2007, s. 2.

2 Azmi Süslü, "Çanakkale Savaşları ve Önemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VII/20, (1991), s. 305.

Çanakkale Savaşları hem deniz hem de kara muharebeleriyle dünya tarihinde örneğine pek rastlanılmayan bir zaferdir. Türk halkı, işgallere karşı amansız bir mücadele vererek ülkesini ve milletini müdafaa etmiş; Osmanlı'nın artık etkisiz kaldığı bir dönemde Mustafa Kemal önderliğinde yepyeni bir hüviyet kazanmıştır. Çanakkale zaferi, Türk milletinin var oluşu için atılan ilk adımdır. Gerçek şu ki, dönemin şartları ve siyasî olayları birbirini izleyen bir silsiledir.³ Osmanlı'nın zor bir döneme girmesi, Avrupalı devletleri avantajlı bir duruma geçirmiştir. Bu sebeple Çanakkale Savaşları'nı tek bir neden veya tek bir sonuç ile açıklamak mümkün görünmemektedir. Değişen dünya şartları ve Osmanlı'nın içinde bulunduğu durum birçok farklı sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.⁴ Buna rağmen Türk milleti Çanakkale'de geçit vermemiş ve aldığı zafer ile Türk ve Dünya tarihinde yer edinmiştir.

A. 1930'lu Yılların Türkiye'sine Genel Bir Bakış

1930'lu yıllar Cumhuriyet ideolojisi için bir “uyum süreci”nin yeniden ele alındığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesinden sonra, inkılâpların halk tabanına yayma girişimleri başlamıştır. Daha sağlam ve daha güçlü bir Türkiye'nin geleceği de bu anlayışla oluşturulmuştur. Nitekim 1930'lu yıllar, ortaya konan yeni fikir hareketlerinin yeşerdiği bir dönem olarak görülmektedir.

Yeni devletin ideolojisine uygun olarak “millî tarih” araştırmalarına ağırlık verilmesi ve toplumda “millî şuur” oluşturulması amaçlanmıştır. Birlik ve beraberliğin ne denli önemli olduğu bilinciyle, bir kültür bütünlüğü temin etmek gerekmiştir. İşte o zaman Atatürk, kendi eserleri olan inkılâpları ve Türk tarih tezini ortaya koymuştur.⁵ Bu tez Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin (Türk Tarih Kurumu) 1931 yılındaki ilk kongresinde ele alınmıştır. Kongre, Atatürk'ün yakın alâkası ve takibi altında gerçekleşmiştir.⁶

3 Örneğin, Boğazlar kanalıyla müttefiklerle irtibat kuramayan ve ezici mağlubiyetlere uğrayan Rusya'da daha sonra ihtilâl çıkmış ve böylece İndirgen savaştan çekilmek zorunda kalmıştır.

4 Özellikle Balkan Savaşları, Osmanlı'ya indirilen en şiddetli darbedir. En önemli sebebi ise, I. Dünya Savaşı'nın ateşlenmesine gayet müsait bir zemin hazırlamak suretiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu da hazırlamasıdır. Bkz. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789–1914)*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 694. İtilâf Devletleri tarafından kendilerine muhtariyet veya istiklâl vaat edilen Balkanlar'daki halklarla birlikte Araplar, Rumlar ve Ermenilerden bazıları siyasî açıdan, birçok mücadeleden sonra bağımsızlığa kavuşmuşlarsa da İtilâf Devletlerinin iktisadî, ticarî ve kültürel emperyalizminden kurtulamamışlar ve aradan yaklaşık üç çeyrek asır geçmiş olmasına rağmen hemen hemen hepsi kendilerini toparlayamamışlardır, Süslü, *a.g.m.*, s. 307.

5 Afet İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi”, *Bellekten*, III/Nisan (1939), s. 242.

6 *I. Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1932; Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşu ve ilk çalışmaları hakkında bkz. Afet İnan, “Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşuna Dair”, *Bellekten*, XI/42 (1947), ss. 173–179.

Bu dönemde gerçekleştirilen bir diğer önemli adım ise, 19 Şubat 1932'de ilk defa 14 ayrı merkezde açılan Halkevleri'dir.⁷ Halkevleri, bünyesinde barındırdığı çeşitli şubeleri ile faaliyetlerini gerçekleştirmekteydi. Kuşkusuz en etkin şubelerinin başında "Dil, Edebiyat ve Tarih" şubesi gelmekteydi. Tarih incelemelerinden konferanslara, folklor çalışmalarından yayın çalışmalarına kadar birçok faaliyeti geniş ölçüde bu şube üstlenmişti. 1930'lu yıllarda toplum hayatında görülen bu değişimler⁸, birbirini tamamlayan gelişmelerdir. Halkevleri'nin pek çok farklı misyonu halkın, özellikle gençlerin buraya rağbet etmesinin yolunu açmıştır. Ayrıca okuma-yazma oranını ve milletin sosyal olaylara duyarlılığını da büyük ölçüde artırmıştır.

B. 1930'lu Yıllarda Çanakkale Savaşları'nı Anma Etkinlikleri

1. 1930'lu Yıllara Kadarki Genel Durum

Çanakkale Savaşları'nın tamamlanmasının ardından, 18 Mart Deniz Savaşı'nda şehit olan askerleri anmak ve kahramanlıklarını yâd etmek amacıyla, 18 Mart 1916'da ilk törenin yapıldığı görülmektedir. Tören, sadece 18 Mart Deniz Savaşı'nda şehit olan askerlerin anılması ile yeterli görülmemiş; aynı zamanda kara savaşlarında şehit olanların da anılması biçiminde yapılarak bu tarih, "Şehitleri Anma Günü"⁹ olarak ilan edilmiştir.

Cumhuriyetin ilanı ve yeni ülkenin kurulmasından sonra, Çanakkale Savaşları özeline dair olmasa da İstanbul Merkez Komutanı Şakir Güleç, 1926 yılında Şehitlikleri İmar Cemiyeti'nin kurulmasını sağlamıştır.¹⁰ Atatürk, İstanbul'da Şehitlikleri İmar Cemiyeti Reisi Diyarbakır Mebusu İbrahim Tali Beyefendi'ye çektiği tebrik telgrafında: "*Cemiyetin, aziz vatan şehitlerinin takdîs-i ruhu maksadıyla vaki' teşebbüs ve kadîrşinaslığından memnun oldum. Bu vesile ile şahsım hakkında izhâr buyru-lan samimî hissiyattan mütevellit memnuniyet ve teşekkürlerimin muhterem cemiyet azasına iblâğını rica ederim efendim*" diyerek duygularını ifade etmektedir.¹¹

Çoğu yerel nitelik taşıyan ve Çanakkale özelinde kalan ya da Başkent İstanbul

7 Açılan bu 14 ayrı merkez; Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, İzmir, Eskişehir, Konya, Malatya ve Samsun'dur, *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1932.

8 1930'lu yıllarda Türkiye'deki sosyal değişimin temeli, Cumhuriyetin 10. yılına kadar titizlikle sürdürülen bir plan dâhilinde olmuştur, bkz.: Nezahat Demirhan, *Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Türk İnkılâp Tarihinde Yeri ve Önemi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

9 Burhan Sayılır, "1915 Deniz Savaşı'nda Şehit Olan Askerleri Anma Amacıyla Yapılan İlk Tören ve Bu Törenin 'Şehitleri Anma Günü' Olarak İlan Edilmesi", *Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, 1/1 (2005), s. 101.

10 Mithat Atabay, "Şehitlikleri İmar Cemiyeti ve Çanakkale'deki Faaliyetleri", *İşte Çanakkale Tarih Eki*, Haziran 2011, s. 2-3.

11 *Vakit*, 18 Eylül 1927; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Tamim ve Telgrafları)*, c. V, (haz. Sadi Borak-Utkan Kocatürk), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1972, s. 159-160.

çevresine has olarak değerlendirebilecek bu anma etkinlikleri, 1916 yılından itibaren ülkenin işgal altında olmasından dolayı sekteye uğramıştır. Fakat bu süreçte özellikle Osmanlı Genelkurmayı tarafından Çanakkale Savaşları'na dair yayınların yapıldığı görülmektedir.¹² Bu yayınlar, hatırat ve tarihçe tarzında oluşu nedeniyle büyük oranda 1918–1920 yılları arasında ülkenin politik durumu çerçevesinde yorum ve değerlendirmelere sahiptir.

2. 1930'lu Yıllarda Çanakkale Savaşları'nı Anma Etkinlikleri

1930'lu yıllardaki Çanakkale Savaşları'nı anma etkinliklerinin yerelden başlayarak ülkenin tamamına yayıldığı görülmektedir. Halkevlerinin toplum tarafından benimsenmesiyle birlikte merasimler düzenlenmiş ve konferanslar verilmiştir. Böylece gerek zaferlerimize ve millî bayramlarımıza sahip çıkılması gerekse halkın bilinçlendirilmesi önemli ölçüde Halkevleri aracılığı ile olmuştur. Bahsi geçen yıllarda, Çanakkale Savaşları'nı anma etkinliklerine öncülük eden Halkevleri, muhakkak ki birçok alanda da Türk milletinin gelişim aşamasına önemli etkileri olmuştur.

1932 yılında açılan Halkevlerinden biri olan Çanakkale Halkevi, kültürel ve sosyal faaliyetler çerçevesinde Çanakkale Savaşları'nı anma etkinliklerini, bu süreçte büyük oranda üstlenmiş ve Çanakkale Savaşları'nı halkın da katılımıyla yurt genelinde daha da yaygın hale getirmeye çalışmıştır.

Türk İnkılabı'nın temel prensiplerinin hayata geçirildiği 1930'lu yıllarda, Çanakkale Savaşları'nı anma etkinliklerinin artarak devam ettiği görülmektedir. Bu süreçte 1934 yılında Anzakların (Avustralya-Yeni Zelanda) Atatürk'e yazdıkları mektup önem arz etmektedir. Thos A. Kelly tarafından yazılan mektupta, "Şayet Avustralya'ya teşekkürünüz kabil olursa sizi arkadaşlarla candan karşılamaya amadeyiz" deniliyordu.¹³ Bu vesile ile İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Çanakkale Bölgesi'ni teftişe giderken, Atatürk bu mektuba ithâfen: "*Çanakkale'ye gittiğinde aziz şehitlerimizi de ziyaret etmeyi unutma. Bu görevi yapacağına şüphem yok. Yalnız orada nasıl bir nutuk söyleyeceksin?*" deyince, Şükrü Kaya ne diyeceğini bilememiş ve Atatürk şöyle cevap vermiş: "*Uzak diyarlardan evlatlarını savaşa gönderen analar. Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içinde rahat uyumaktadır. Onlar bu topraklarda canlarını verdikten sonra artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.*"¹⁴ Görüldüğü üzere Türkiye Cumhuriyeti bizzat bu durum ile alakadar olmuş, ilgisini göstermiş ve sahip çıkmıştır. Bu sebeptendir ki, 1930'lu yıllardan itibaren bu özel gün, daha önemle ve ilgiyle anılmıştır.

12 1916–1920 tarihlerinde eski harfli Türkçe olarak yaklaşık 25 yayının bulunduğunu görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Çanakkale Savaşları Bibliyografyası*, (haz. Aşkın Koyuncu-Özkan Keskin-Cahide S. Sönmez), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

13 *Aydın Tarihi*, Nisan 1934, sayı: 5, s. 22–24.

14 Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri*, Ankara 2007, s. 282–283.

Çanakkale Savaşları'na olan ilginin bir diğer yönü de bu dönemde yayınlanan eserlerin, 1923-30 dönemine kıyasla büyük oranda artmasıdır. Özellikle Ruşen Eşref'in 1930 yılında, Çanakkale Savaşları'na dair Atatürk ile mülakat yapması, bahsedilen ilginin önemli bir göstergesidir.¹⁵ Nitekim 1930-40 yılları arasında özellikle savaşa katılmış kişiler tarafından kaleme alınan anı veya araştırma biçimindeki yayınlar da mevcuttur. Hatta bu yayınlardan bazıları, yabancı eserlerin çevirisi olarak da karşımıza çıkmaktadır.¹⁶

1930'lu yıllarda Çanakkale Savaşları'nı anma etkinlikleri, ilk başta 1932 yılında kurulan Halkevleri kurumlarının etkinlikleri üstlenmesi ile sistemli bir şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir. Özellikle Çanakkale Halkevi'nin anma etkinliklerine ev sahipliği yapmasıyla özelden ülke geneline doğru etkinliklerin arttığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 1930'lu yıllardaki anma etkinliklerine bakıldığında Halkevlerinin konumu daha iyi görülmektedir.

Çanakkale Boğaz Muharebeleri Zaferi'nin yıldönümlerinde Çanakkale Halkevi, ciddi sorumluluk üstlenmiştir. Düzenli olarak her yıl çeşitli programlar hazırlayarak, günün anlam ve önemini yaşatmaya gayret etmiştir. 1930'lu yıllar boyunca Çanakkale Halkevi, Çanakkale Savaşları anma etkinliklerine ev sahipliği yapmasının yanı sıra konferanslar ve çeşitli etkinliklerle tarihsel bilincin artmasına katkı sağlamıştır. Savaşlara katılan Cemal Çavuş gibi kahramanların halka tanıtılması ve askeri uzmanlara seminerler verdirmeye gibi etkinliklerle ilginin çeşitlendirilmesine gayret etmiştir. Henüz kurulmasının birinci yıldönümünde Çanakkale Halkevi, 18 Mart Zaferi'ni şu program ile kutlamıştır:

15 Ruşen Eşref [Ünaydın], *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat*, Hamit Matbaası, İstanbul 1930.

16 1930-40 yılları arasında Çanakkale Savaşları'nın özeline dair 17 kitap tespit edilebilmiştir. Bkz.: Kenan Akdağlı, *Çanakkale Abidesi*, Tecelli Matbaası, İstanbul 1936; A. Haydar Emin [Alpagut], *Büyük Harb'in Türk Deniz Cephesi*, Deniz Matbaası, İstanbul 1937; C. F. Aspinall-Oglander, *Çanakkale Muharebeleri, İngilizlerin Gelibolu Seferinin Resmî Tarihi*, (çev. Muharrem Feyzi), Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1932; C. F. Aspinall-Oglander, *Büyük Harb'in Tarihi: Çanakkale, Gelibolu Askerî Harekâtı, Seferin Başlangıcından 1915 Mayısına Kadar*, c. I, (çev. Tahir Tunay), Askerî Matbaa, İstanbul 1939; Fahri [Belen], *Çanakkale Muharebelerinde Çıkartma Hususunda Alınan Dersler*, Harp Akademisi Matbaası, İstanbul 1933; Fahri Belen, *Çanakkale Savaşı*, Harp Akademileri yay., İstanbul 1935; F. Şemsettin Benlioğlu, *1915 Çanakkale Muharebelerinden Bir Kısımın Tarihiçesi*, Vilayet Basımevi, Çanakkale 1934; Osman Ozanalp, *Çanakkale Savaşları*, Askerî Matbaa, İstanbul 1939; Fevzi Kurtoğlu, *Çanakkale 18 Mart 1915*, Deniz Matbaası, İstanbul 1935; Tahsin Çelebican, *Çanakkale'de Nasıl Kazandık?*, Vakit Kütüphanesi, İstanbul 1937; Nihal Atsız, *Çanakkale'ye Yürüyüş*, İstanbul 1933; Osman Görür, *Harb-i Umûmî'de Çanakkale'de Golyat Zirhlisinin Nasıl Batırıldığının İç Yüzü*, Tecelli Basımevi, İstanbul 1939; Alp Gündüz, *Anafartalar Kahramanı*, Maarif Matbaası, İstanbul 1933; Hidayet, *Çanakkale Seferi Nasıl Başladı?*, Topçu Okulu Basımevi, İstanbul 1935; M. Refik, *Seddülbahir Muharebeleri*, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul 1933; Kadri [Perk], *Çanakkale Savaşları Tarihi*, Cemal Azmi Matbaası, İstanbul 1935; İ. Hakkı Tümerdem, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Büyük Meydan Muharebeleri ve Çanakkale Deniz ve Kara Harbi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939; Bu yayınlar için bkz. *Çanakkale Savaşları Bibliyografyası*, (haz. Aşkın Koyuncu-Özkan Keskin-Cahide S. Sönmez), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

"Gündüz: Halkevi'nde toplantı:

1- Ev Reisi tarafından zafer hakkında bir nutuk

2- Bir zabıt tarafından 18 Mart taarruz ve müdafaaasının izâhâtı

3- Bir talebe tarafından manzume"¹⁷

20 Mart 1934 tarihli *Milliyet* gazetesinde yer alan haberde, 18 Mart Deniz Zaferi'nin Çanakkale Halkevi'nde büyük bir tören ile anıldığı görülmektedir. Ayrıca sadece Çanakkale'de değil, çevre illerde de Halkevleri aracılığı ile Çanakkale Zaferi'nin kutlandığı bilgisi yer almaktadır.¹⁸ Yine 1935 yılında, Çanakkale Halkevi'nin yanı sıra Kayseri Halkevi'nde de anma etkinliğine rastlanılmaktadır.¹⁹ *Milliyet* gazetesindeki haberde, 19 Mart'ta Kayseri'de, Çanakkale Zaferi'nin yıldönümü münasebeti ile halkevinde yapılan toplantıda Erkân-ı Harb Binbaşı Suat Bey tarafından konferans verildiği ve güzel bir temsil yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca yine Çanakkale Savaşları'nın anma etkinliklerinde önemli bir yere sahip olan Çanakkale Halkevi'nde de günün anlam ve önemi üzerinde durulduğu anlaşılmaktadır.²⁰

Görüldüğü üzere anma etkinlikleri sadece Çanakkale ve İstanbul gibi şehirlerle kalmayıp Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de halkevleri aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. 20 Mart 1936 tarihli *Ulus* gazetesinde, Çanakkale Zaferi'nin yurdun her tarafında kutlandığı ve halkın da büyük katılım göstermesiyle yine Halkevlerinde anma etkinliklerinin gerçekleştirildiği bilgisi bulunmaktadır.²¹

1937 yılında ise, özellikle *Cumhuriyet* Gazetesi, Çanakkale Zaferi'nin anma etkinliğine geniş yer ayırmıştır. Gazete yazarı Abidin Daver, Eminönü Halkevi'nde ve Şişli Halkevi'nde Çanakkale Zaferi hakkında konferanslar vermiştir. Ayrıca Şehremi ni Halkevi'nde de anma etkinliklerinin yapıldığı görülmektedir.²²

1938 yılında Halkevlerinin yanı sıra şehitliklerde de anma etkinlikleri yapılmıştır. *Son Posta* gazetesinin verdiği haberde, Çanakkale Zaferi'nin yıldönümü münasebetiyle Beşiktaş ve Eminönü Halkevi'nde tören yapılacağı duyurulmuştur. Aynı gazete, Çanakkale'deki Hastanebayırı şehitliğinde anma töreni yapılacağını da bildirmektedir.²³ Yine bu yılda Çanakkale Zaferi hakkında gazetelerde pek çok bilgilendirme yazısına ve çeşitli tefrikalara rastlanılmaktadır.²⁴

17 Murat Karataş, *Çanakkale Halkevi (1932-1951)*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 71.

18 *Milliyet*, 20 Mart 1934.

19 *Kurun*, 20 Mart 1935.

20 *Milliyet*, 21 Mart 1935.

21 *Ulus*, 20 Mart 1936.

22 *Cumhuriyet*, 19 Mart 1937. Ayrıca yine Çanakkale Zaferi'nin yıl dönümünün Halkevlerinde kutlandığı haberlerine rastlanılmaktadır.; *Ulus*, 20 Mart 1937, *Son Posta*, 19 Mart 1937; *Tan*, 19 Mart 1937, *Akşam*, 19 Mart 1937. Görülmektedir ki, 1937 yılındaki anma etkinlikleri Türk basınında geniş yer edinmiş ve gerek 18 Mart öncesi gerekse çeşitli hatıratlar ve anılar da yayınlanmıştır.

23 *Son Posta*, 18 Mart 1938.

24 Özellikle *Ulus* gazetesinde, 18 Mart 1938'den başlayarak Şevki Yazman'ın hazırladığı "Türk Çanakkale" tefrikası, kayda değerdir.

1930'lu yılların sonlarına doğru artık, Çanakkale Zaferi'nin halk tarafından daha çok benimsendiği görülmektedir. *Cumhuriyet* gazetesinin 20 Mart 1939 tarihinde yer verdiği bir haberde, "18 Mart Çanakkale Zaferi'nin Konya'da, merasimle kutlandığı ve bu münasebetle şehitlerimizin aziz hatıralarının da anıldığı"²⁵ şeklinde izâh mevcuttur.

Türk basınının bu özel anma günlerinde, halkı bilinçlendirmek için gösterdiği çaba net bir şekilde görülmektedir. Çanakkale Savaşları ile ilgili hatırat, tefrika, köşe yazıları ve bizzat bu anma etkinliklerine katılma ve konferans verme gibi çalışmalarında bulunarak aziz şehitlerimizin hatıralarının anılmasında ve Çanakkale Savaşları'nın anma etkinliklerinin bir sonraki nesillere taşınmasında önemli katkılar sağlamışlardır.

Sonuç

Çanakkale Savaşları'nda gösterilen çetin mücadele, Milli Mücadele döneminde birçok yönüyle Türk milletine yol gösterici olmuştur. Ayrıca Türk milletinin Bağımsızlık Savaşı'na tarihî bir dayanak oluşturmuştur. Türk ve Dünya tarihinde emsâline pek rastlanılmayan ve kendinden sonraki dönemlere de etki eden Çanakkale Savaşları'nın, muhakkak ki Türk milleti için önemi yadsınamaz. Bu büyük zaferin, ne tür zorluklarla kazanıldığı ve nihai hedefe nasıl ulaşıldığı diğer milletlerin hafızalarında da yer edinmiştir.

Çanakkale Savaşları'nın hemen ertesinde başlayan anma günleri Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanını takip eden günlerde devam etmiştir. 1920'li yıllarda özellikle Şehitlikleri İmar Cemiyeti tarafından üstlenilen etkinlikler, 1930'lu yıllardan itibaren kurumsal kimliğe kavuşmuştur. 1930'lu yıllarda Halkevleri, anma merasimlerinin düzenlenmesine hem öncü olmuş hem de ev sahipliği yapmıştır. Özellikle Çanakkale Halkevi'nin faaliyetleri, etkinliklerin özelden ülke geneline doğru yayılmasında ve halk tarafından daha çok benimsenmesine büyük katkı sağlamıştır. 1930'lu yılların sonları ve takip eden yıllara bakıldığında ise, anma etkinliklerinin ülke genelinde büyük katılımlarla gerçekleştirildiği ve büyük zaferin merasimlerle yâd edildiği görülmektedir.

Türk milleti ise bu büyük zaferi ve aziz şehitlerimizi unutmamaya ve daima hatırlatmaya çalışmıştır. 1930'lu yıllarda Türk İnkılâbı'nın toplum tabanına yayılması gayretlerinin oldukça yoğun olduğu hesaba katılırsa, Çanakkale Savaşları'nın da toplumsal ve tarihsel planda bütünleştirici etkisinin göz ardı edilmediği anlaşılmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında ise, Çanakkale Savaşları'nı anma etkinliklerinin bu dönemde özelden ülke geneline yayılması, 1930'lu yıllarda belirginleşen Cumhuriyet ideolojisinin, Osmanlı'ya ait tarih mirasını da kabullendiğini gösteren bir örnek olduğu söylenebilir.

25 *Cumhuriyet*, 20 Mart 1939.

KAYNAKÇA**a) Süreli Yayınlar**

Akşam, 19 Mart 1937.

Ayın Tarihi, Nisan 1934, sayı: 5.

Cumhuriyet, 19 Mart 1937.

Cumhuriyet, 20 Mart 1939.

Cumhuriyet, 20 Şubat 1932.

Kurun, 20 Mart 1935.

Milliyet, 20 Mart 1934.

Milliyet, 21 Mart 1935.

Son Posta, 18 Mart 1938.

Son Posta, 19 Mart 1937.

Tan, 19 Mart 1937.

Tan, 19 Mart 1938.

Ulus, 18 Mart 1938.

Ulus, 20 Mart 1936.

Ulus, 20 Mart 1937.

Vakit, 18 Eylül 1927.

b) Araştırma Yayınlar

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789–1914)*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Atabay, Mithat “Şehitlikleri İmar Cemiyeti ve Çanakkale'deki Faaliyetleri”, *İşte Çanakkale Tarih Eki*, Haziran 2011, ss. 2-3.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Tamim ve Telgrafları), c. V., haz. Sadi Borak-Utkan Kocaturk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1972.

Çanakkale Savaşları Bibliyografyası, (haz. Aşkın Koyuncu-Özkan Keskin-Cahide S. Sönmez), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

Demirhan, Nezahat, *Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Türk İnkılâp Tarihinde Yeri ve Önemi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

Granda, Cemal, *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri*, Ankara 2007.

I. Türk Tarih Kongresi Zabıtları, İstanbul 1932.

İnan, Afet, “Atatürk ve Tarih Tezi”, *Belleten*, III/Nisan (1939), ss. 243-246.

_____, “Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşu'na Dair”, *Belleten*, XI/42 (1947), s. 173-179.

Karataş, Murat, *Haritalarla Çanakkale Savaşları*, Nobel Yayınları, Ankara 2007.

_____, *Çanakkale Halkevi (1932-1951)*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014.

Sayılr, Burhan, “1915 Deniz Savaşı’nda Şehit Olan Askerleri Anma Amacıyla Yapılan İlk Tören ve Bu Törenin ‘Şehitleri Anma Günü’ Olarak İlan Edilmesi”, *Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, I/1 (2005), s. 99-104.

Süslü, Azmi “Çanakkale Savaşları ve Önemi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VII/20, (1991), s. 303-307.

[Ünaydın], Ruşen Eşref, *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülahakat*, Hamit Matbaası, İstanbul 1930.

Ekler

tanım hazırlanmıştır. Bu tanıma göre Gümrük komisyonculuğu imti-hanlarına girmek isteyenlerin bilâmun gümrüklerde aynı zamanda ol-mak üzere senede dört defa ve üçer aylık fasllarla imtihanlar açılacak-tır. İmtihan sınavları vekâlet tarafından hazırlanacak ve sınav gümrükler-de teşekkül edecek komisyonlar tarafından müsabakaların yapılacağı or-nada zarfilar açılmak suretille müsabakaya iştirak edecekler sınavlar bildirilecektir. İmtihan evrakı aynı gün heyet tarafından mühürlenerek vekâlete gönderilecektir. Vekâlet imtihanında kazananları bizzat seçe-cektir.

18 Mart zaferinin tes'idi

ÇANAKKALE, 18 (A.A.) — Çanakkale Halkevi 18 Mart 1915 deniz zaferini tesit için büyük bir toplantı yapmıştır. Şehir bu münas-abetle donanmıştır. Düşman donan-masının o günkü müthiş zorlamaya kâfi görek boğaza yaptığı hücum- lar ve bradaki inhisam bir here- de ha hatırlanmıştır.

BALIKESİR, 18 (A.A.) — Buğuşan Halkevi'nde yapılan unvanı bir toplantıda Çanakkale harbi menkıbeleri heyecanla anılmıştır. Yal-nız Türk milletine değil bütün dünyaya en büyük bir deha tanıtması o-lan Çanakkalede Türkün kazandığı büyük zafer muhtelif hatip-lerin lisası ile tebci edilmiştir.

Ek 1: Milliyet, 20 Mart 1934.

<p>niş, boyundaki boyunda ipekli rülmüştür. Fon-ldığı bu kumaş manav dostuna tiştir. Fontene, arkadaşına ver-gi takip edilmiş, domma verirken yapılmış, Şa-ğtır.</p> <p>stias mahkeme-</p>	<p>yonca dört tane askeri otomobil duruyordu. Durul bunlara bindi-ler. Kamenos şoföre :</p> <p>— Bulgar hududuna! Emrini verdiği zaman birdenbire bir ta-banca patladı. Herkes büyük bir heyecanla geriye döndüğü zaman Kamenosa sadık bir erkânıharp miralayımın elinde tabancası oldu-ğu halde karlarda upuzum yattığı görüldü. Şakağından akan kanlar beyaz karları kırmızı bir renge boyayordu.</p> <p>Kamenos yalnızca:</p> <p>— Korkak! diye mırıldandı ve hareket emrini verdi.</p> <p>Fakat kar gittikçe şiddetleniyor, ve otomobillerin ilerlemesine mâ-ni oluyordu. Artık ş-hirden uzak-laşmışlar, ve hududa üç kilometre kadar yaklaşmışlardı. Fakat bu noktaya gelir gelmez otomobiller karlara gömülerek durdular.</p> <p>General Kamenos ve arkadaş- ları otomobilden indiler. Kamenos dört yüzbaşısı ayırdı ve kendileri -</p>	<p>mobillerin yanında kalan dört yüzbaşı beyhude yere beklemişler, hükümet kuvvetlerinin geldiğini görünce biri müstesna teslim ol-muşlardı. .</p> <p>Çanakkale zaferinin yıldönümü</p> <p>Kayseri 19 (A.A.) — Çanak-kale zaferinin yıldönümü münas-abetile Halkevinde yapılan toplantıda erkânı harp binbaşı Bay Suat tarafından zafer hakkında verilen kıymetli konferansı güzel bir temsil takip etmiştir.</p>	<p>TEP ŞEHİR TEM Bu ge</p> <p>Müfetti</p> <p>Komedi 5 perç</p> <p>Yazan: N. Gog.</p>
<p>ILIK EV.</p> <p>g. Utarit sokak : boya dört katlı elverişli kâğır ev- tir. eve, pazarlık için No. 16 köşke mü</p> <p>Onur, Orhan Nuri Süleyman, Leontiyadis ka-</p>	<p>mobillerin yanında kalan dört yüzbaşı beyhude yere beklemişler, hükümet kuvvetlerinin geldiğini görünce biri müstesna teslim ol-muşlardı. .</p> <p>Karşı'de facia ile biten bir nümayış!</p> <p>Karşı, 19 (A.A.) — Bir Me-cusiyi öldürmüş olan bir müsli-manın idamından dolayı nüm-ayış yapan müslümanlar üzerine polis tarafından açılan ateş neti-cesinde 20 kişi ölmüş ve bir çok kişi yaralanmıştır.</p>	<p>Eski Frans Bu ge</p> <p>Uç Saat</p> <p>Operet: 3 perç</p> <p>Yazan: Elvren Reçit Sesteliyen: Cem</p>	

Ek 2: Kurun, 20 Mart 1935.

BERLİN VE MOSKOVA ZİYARETLERİ
LONDRA, 20 (A.A.) — Sir John Simon, Avam kamerasında, irat edilen bir suale cevaben, Berlin ve Moskova ziyaretlerinin alâde bir tetkik ve keşif ziyareti olduğunu söylemiştir.

Çanakkale zaferinin yıldönümü

ÇANAKKALE, 20 (A.A.) — 19 Mart Çanakkale boğaz deniz zaferinin 20 inci yıldönümü Çanakkale halkı tarafından Halîevi salonunda kutlandı. Cihan harbinde boğazın zorlanmasıdaki sebeplerle deniz harbinin safhaları ve kazanılan zaferin âmilleri hakkında çok canlı bir surette ve krokiler üzerinde verilen izahat derin heyecanlarla dinlendi.

Ek 3: Milliyet, 21 Mart 1935.

Ek 4: Akşam, 19 Mart 1937.

18 Mart

(Beyazıt 1 inci saygısı)

şimdiye mühalâfe yoktur, tarihin aynasını tayin eden hüküm kuvvetler aramızda Çanakkale zaferinin oynadığı rolü tekdik etmiş olanlar, bu sözümüzü tasdikte bir lâhza bile tereddüd etmezler.

Devir yapan bir zafer, dünya tarihinde ismini bu suretle kaydettiler büyük vak'a... Türk milleti bugün onun yirmi üçüncü senesini bitirmiş oluyor. Yirmi üç senede Türk milleti daha pek çok zaferler gördü. Anafatıma büyük kumandanı, o tarihten birkaç sene sonra, Türk milletinin bütün tarihini kumandanlığı vazifesini aldı ve onu zaferden zafere sevketti. Devir yapan Çanakkale, devir yaratan kahramanlık birlikte büyük Türk'lüğün en yüksek bir âbidesini vücuda getirmiştir. Bütün Türk babaları ve Türk anaları, o günleri ve bugünleri görmüş olan her Türk, bu âbidesin azametini bir efsane ve destan gibi çocuklarına anlatmalıdır. Karanlık bir dünya içinde, bir millet için Çanakkaleyi ve Atatürkü hatırlamak kadar büyük bir kuvvet tasavvur edilebilir mi? M. B.

Çanakkaledeki merasim

Çanakkale 17 (Husuz) — Çanakkale boğazi zaferinin yıldönümü olan 18-Mart günü için büyük hazırlıklar yapılmaktadır. Bu büyük gün için zengin programlar tesbit edilmiştir. Tören Hastane hayırı arkasındaki şehitlik amci gününde yapılacaktır. Gece bel kevinde hajo verilecektir. Aynı günde de Ecebaad İstisna Cumhuriyet alanında ATA-TÜRK heykelinin açılıma töreni yapılacaktır.

Beşiktaş Halkevinde 18 Mart toplantısı
Beşiktaş Halkevinde bu akşam Doğanın En ver Ziya tarafından Çanakkale zaferi hakkında bir reyter verilecek, ayrıca Ulusal kahraman piyevî temelli edilecektir. Davetiyeler Halkevi idare memurlarından alınmaktadır.

Eminönü Halkevinde merasim

Ek 5: Son Posta, 18 Mart 1938.

Çanakkale zaferi

Dün Halkevinde ve Çanakkalede merasim yapıldı

Dün akşam Eminönü Halkevinde 18 mart Çanakkale harbinin yıldönümü münasebetile merasim yapılmıştır. Merasimde öğretmenler, halkevi üyeleri, üniversiteler hazır bulunmuşlardır. Açış sözünü söyleyen Halkevi Başkanı Ağahı Serrı Levent'den sonra Abidin Daver tarafından projeksiyonla Çanakkale deniz muharebeleri anlatılmış, bunu müteakip yedek subay okulu harp tarihi öğretmenini İsmail Hakkı tarafından Çanakkale deniz muharebelerine ait harikulâde kahramanlıklar nakledilmiştir.

Bundan sonra muhtelif şiir ve edipler tarafından Çanakkale hakkında şiir ve nesir parçaları okunarak o zamana ait fagrecanlar canlandırılmıştır. Merasimin sonunda Kemal Emin Çanakkale savaşına ait hatıralarını anlatmış ve Çanakkaleye ait halk türkülerini söylemek suretile kutulama merasimine nihayet verilmiştir.

Çanakkale deniz âbidesi önünde

Çanakkale, 18 (Husuz) — Boğazi hükim deniz âbidesi sahasında deniz zaferimiz bugün parlak bir surette kutulandı. Âbideye ordu ve Halkevi taraflarından çeşitlikler kondu. Tehtays gezilen büyük haritada düşman tearruzu ve zaferimiz deniz binbeşer Rüşü tarafından gur sesle mufassal bir surette anlatıldı. General Kalkış Çanakkale tarihine ait heyecanlı bir nutuk söyledi.

Merasaime binlerce halk iştirak etti. Merasimden sonra akşamların tara-

Ek 6: Son Posta, 19 Mart 1937.

Sultan

'azası i M. Turgut Yavuz

inc manzarası i değil, bir devletin icilleyorlul

... İdris Süleyman, Hükümet ...

İzmir panayırına verilen chemmiyet

İzmir Belediye Reisi ah-nam tedbirleri anlatıyor

... İzmir Belediye Reisi ...

18 mart zaferinin yıldönümü kutlandı

Dön Eminini Halkevinde büyük merasim yapıldı ve zaferinin hakkında konferanslar verildi

... 18 Mart zaferinin yıldönümü ...

Romanya Haricyle Harar Türkiye'de

... Romanya Haricyle Harar ...

Ek 7: Cumhuriyet, 19 Mart 1937.

radan başka vapurlarla Karadeniz ve Boğazlardan geçerek Filistine gideceklerdir. Konyada bir kutlulama Konya 19 (a.a.) — 18 mart Çanakkale zaferi şehrimizde merasimle kutlandı ve bu münasebetle şehidlerimizin aziz hatıraları anıldı.

Ek 8: Cumhuriyet, 20 Mart 1939.